

Modellszelekció és a multikollinearitás

Ferenci Tamás
tamas.ferenci@medstat.hu

2018. február 7.

Tartalom

Tartalomjegyzék

1. Általánosítóképesség, túlilleszkedés	1
2. Modellszelekció	10
2.1. A modellszelekció tartalma	10
2.2. Modellszelekciós tesztek	10
2.2.1. A Wald-teszt	11
2.2.2. A Lagrange Multiplikátor (LM)-teszt	12
2.2.3. Kitérő: modellezési filozófiák	12
2.3. Modellszelekciós mutatók, kritériumok	13
3. Multikollinearitás	15

1. Általánosítóképesség, túlilleszkedés

Pár gondolat a magyarázó változók körének kiválasztásához

- Eddig egyetlen minősítőjét láttuk egy modell jóságának: az R^2 -et
- Tételmondat: új változó bevonásával R^2 értéke *mindenképp* nő (de legalábbis nem csökken), teljesen függetlenül attól, hogy mi a bevont változónk, mik vannak már a modellben stb.
- Tehát: ha az R^2 -tel jellemezzük a modellünket, akkor *mindig* az összes potenciális magyarázó változó felhasználása lesz a legjobb döntés
- A valóságban azonban már nem biztos!
- Mert: az R^2 a *minta* jó leírását jellemzi, de mi a sokaságot akarjuk megragadni
- A kettő ellentmondásba kerülhet!

A tételmondat indoklásaként gondoljunk arra, hogy „legeslegrosszabb esetben” az újonnan bevont változó együttthatójára nulla mindenképp becsülhető – ekkor pedig ESS szempontjából pont ott vagyunk, mint az eredeti modell esetében!

Általánosítóképesség

- Azt, hogy a modell – a mintából kinyert információk alapján – mennyire jól tud a sokaságról (tehát a mintán kívüli világról) is számot adni, *általánosítóképességnek* nevezzük
- Igazából mi erre játszunk!
- ... ennyiben (erre a célra) az R^2 nem szerencsés mutató

Az R^2 a minta jó „megjegyzését” mutatja. Ez nekünk nem öncél – gondoljunk bele: ha csak a mintát akarnánk megjegyezni, akkor kár is regressziós modellt alkotni, használhatnánk egyszerűen magát a mintát is, ami ugye a rendelkezésünkre áll. . .

Általánosítóképesség

- Persze az sem jó megközelítés, hogy az R^2 -tel nem törődünk, hiszen ha nem szedünk ki elég információt a mintából, akkor sem várható, hogy a sokaságról jól tudunk nyilatkozni (mivel arra vonatkozóan csak a mintára támaszkodhatunk)
- Tehát: kompromisszumra van szükség a mintainformációk felhasználásában. . .
  - ... ha túl keveset használunk fel, akkor nem nyerünk elég jó képet a sokaságról
  - ... ha túl sokat használunk fel, akkor túlságosan „ráfókuszálunk” a mintára

Általánosítóképesség

- Ahogy egyre több információt nyerünk ki a mintából (egyre jobban „elköteleződünk” mellette), úgy egy pontig javul, majd ezen túl romlik az általánosítóképesség
- Tehát: nem csak nem javít a több információ, de egyenesen ront (ezért az „ellentmondás”)!

Alulilleszkedés, túlilleszkedés

- A fentiek jól értelemzhetők a *gépi tanulás* fogalomkészletével
- Itt a tanulás információkinyerés a mintából
- Ha ezt túl kis mértékben hajtjuk végre, akkor alulilleszkedésről (alultanulásról). . .
- ... ha túl nagy mértékben, akkor túlilleszkedésről (túltanulásról) beszélünk
- A túltanított modell látszólag nagyon jó (a mintát jól megragadja), de valójában nem az, mert a mintán kívüli képességei gyatrák lesznek (hiszen túlságosan „ráfókuszált” a mintára)

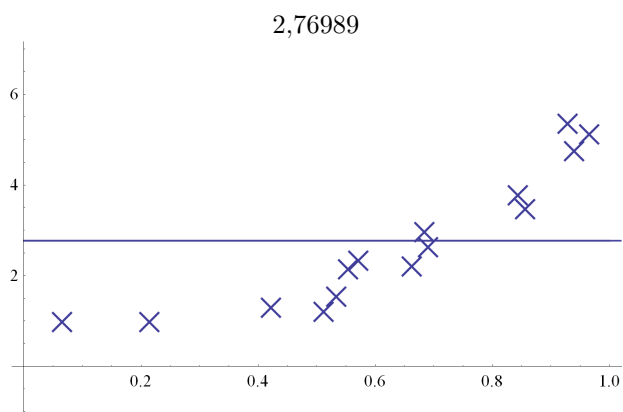
Egy példa a túlilleszkedésre

- Egyszerű kétváltozós feladat: egy magyarázó- és egy eredményváltozó
- A példánkban a tanítás fokát tehát nem a magyarázó változók számával fogjuk mérni, hanem a függvényforma bonyolultságával: $Y = \beta_1 + \beta_2 X + u$, $Y = \beta_1 + \beta_2 X + \beta_2' X^2 + u'$, $Y = \beta_1 + \beta_2 X + \beta_2' X^2 + \beta_2'' X^3 + u''$ stb.
- Tehát az eredményváltozót a magyarázó változó egyre nagyobb fokszámú polinomjával közelítjük (a polinom fokszámát jelölje p)
- (A függvényforma ilyen megválasztásával később foglalkozunk részleteiben, de most nem is ez a lényeg)

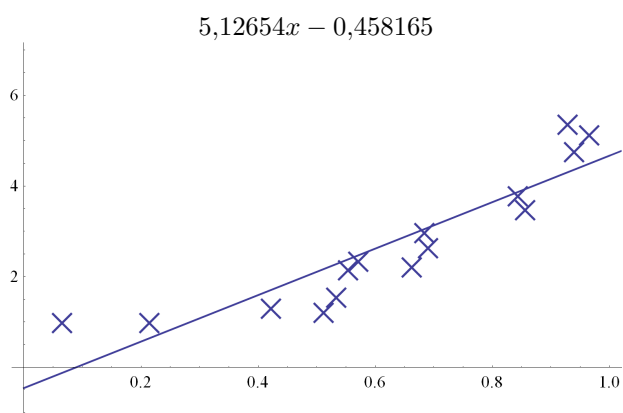
Egy példa a túlilleszkedésre

- Hogy tudjuk mi a „jól illeszkedő” modell, elárulom, hogy az adatokat valójában egy $Y = 5 \cdot X^3 + 1 + u$ modell szerint generáltam, ahol $u \sim \mathcal{N}(0; 0,3)$
- Tehát lényegében: „zajos harmadfokú” függvény
- A jól illeszkedő modell – ezt *most* tudjuk, általában persze nem! – a harmadfokú lenne

Alulilleszkedés: $p = 0$

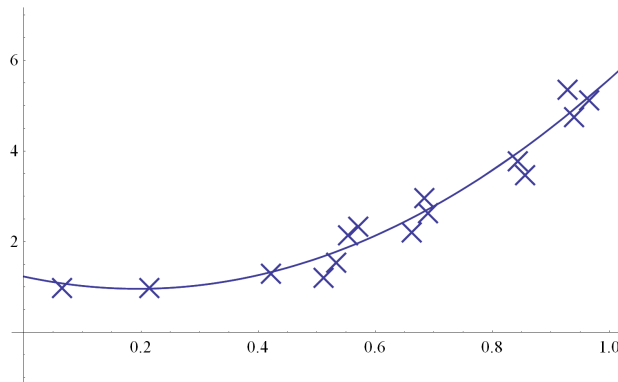

Alulilleszkedés: $p = 1$

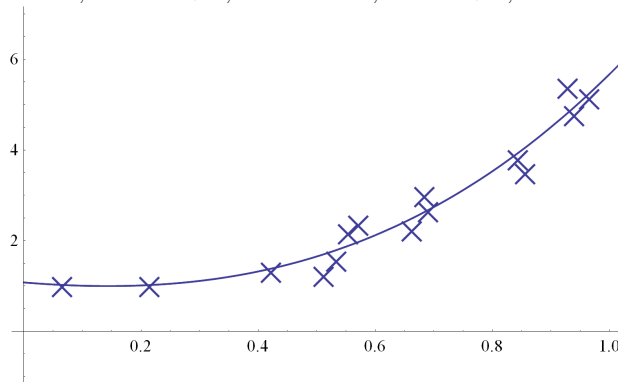
Nagyjából jó illeszkedés: $p = 2$

$$7,13434x^2 - 2,77819x + 1,22967$$

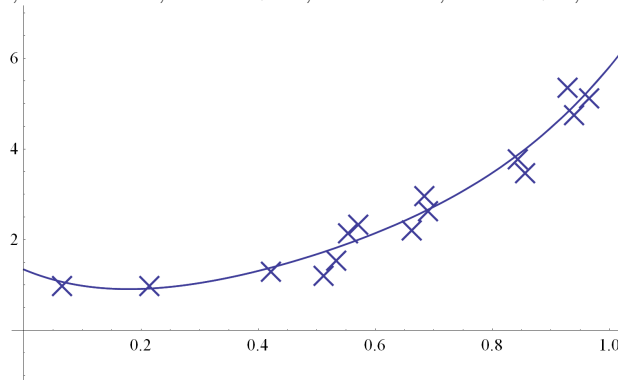
Nagyjából jó illeszkedés: $p = 3$

$$2,48264x^3 + 3,17392x^2 - 1,06319x + 1,0774$$

Nagyjából jó illeszkedés: $p = 4$

$$11,6577x^4 - 22,0369x^3 + 20,2496x^2 - 5,39823x + 1,34003$$

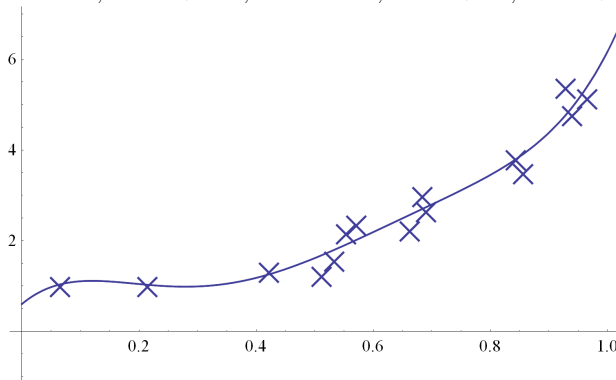

Érdeemes észrevenni, hogy még ha tekintettel vagyunk az általánosítóképességre, akkor sem tudjuk mintából egyértelműen megmondani, hogy pont a $p = 3$ a jó válasz. Ez azonban nem meglepő, sőt, épp várható: egymáshoz közeli lehetőségek minta alapján nem feltétlenül különíthetők el, ha nem elég nagy a mintanagyság. Minél kisebb a differencia, annál nagyobb mintaméret

kell, hogy megbízhatóan el tudjuk dönteni, hogy a szóba jövő lehetőségek közül melyik a valódi modell – ez nyilván általános statisztikai elv. Kevés pont alapján – sajnos – elképzelhető, hogy nem eldönthető, hogy lineáris, négyzetes, vagy épp exponenciális görbe a valódi modell.

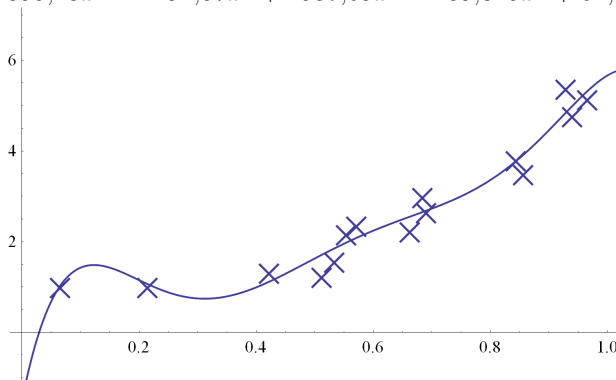
Túlilleszkedés: $p = 5$

$$94,7601x^5 - 236,514x^4 + 213,631x^3 - 77,138x^2 + 10,8264x + 0,601515$$

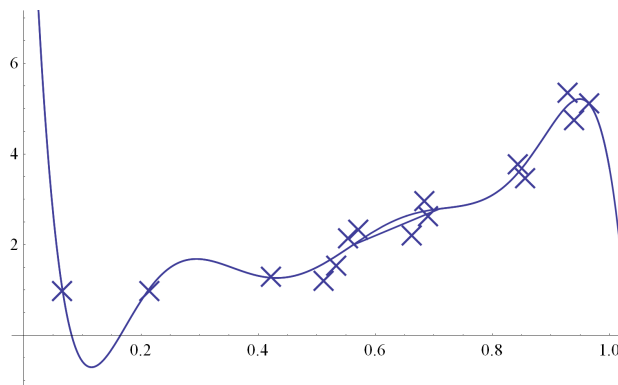
Túlilleszkedés: $p = 6$

$$-556,426x^6 + 1895,28x^5 - 2494,87x^4 + 1587,69x^3 - 489,325x^2 + 64,8299x - 1,52203$$

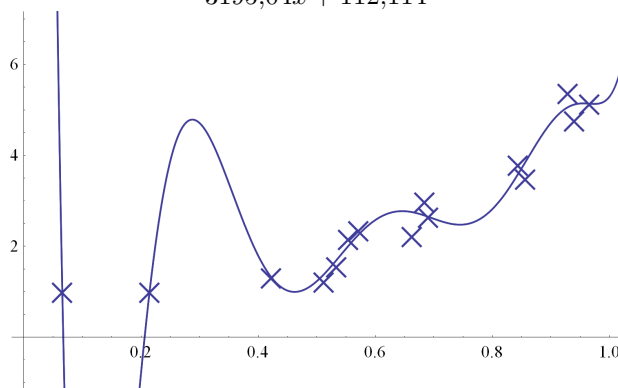
Túlilleszkedés: $p = 7$

$$-7426,18x^7 + 28047,2x^6 - 42886,1x^5 + 33991,4x^4 - 14813,8x^3 + 3456,67x^2 - 380,286x + 14,6986$$

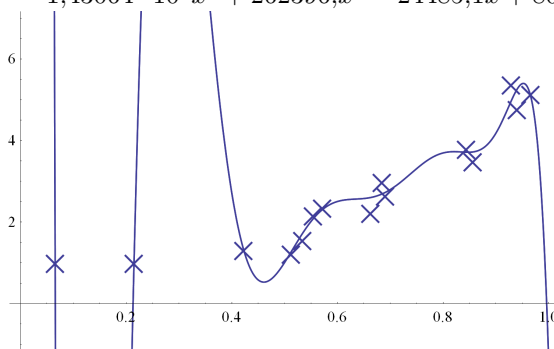
Túlilleszkedés: $p = 8$

$$59039,2x^8 - 282296,x^7 + 565254,x^6 - 613881,x^5 + 390937,x^4 - 146967,x^3 + 31001,6x^2 - 3195,04x + 112,114$$

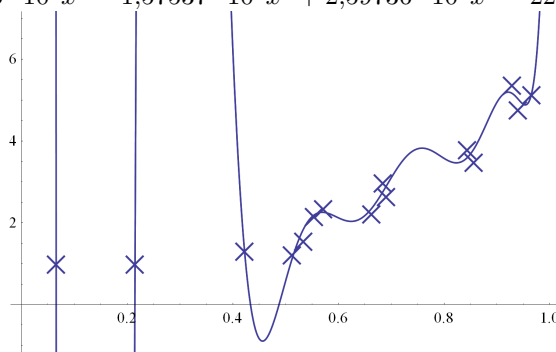
Túlilleszkedés: $p = 9$

$$-722495,x^9 + 3,85053 \cdot 10^6 x^8 - 8,84295 \cdot 10^6 x^7 + 1,1426 \cdot 10^7 x^6 - 9,08926 \cdot 10^6 x^5 + 4,57009 \cdot 10^6 x^4 - 1,43064 \cdot 10^6 x^3 + 262396,x^2 - 24485,1x + 807,137$$

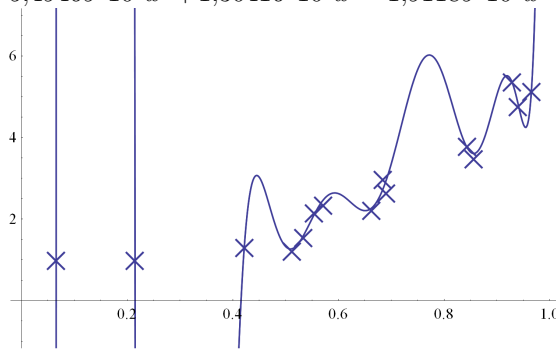
Túlilleszkedés: $p = 10$

$$8,61299 \cdot 10^6 x^{10} - 5,24999 \cdot 10^7 x^9 + 1,40371 \cdot 10^8 x^8 - 2,16006 \cdot 10^8 x^7 + 2,1085 \cdot 10^8 x^6 - 1,35546 \cdot 10^8 x^5 + 5,75915 \cdot 10^7 x^4 - 1,57537 \cdot 10^7 x^3 + 2,59736 \cdot 10^6 x^2 - 223991x + 7044,46$$

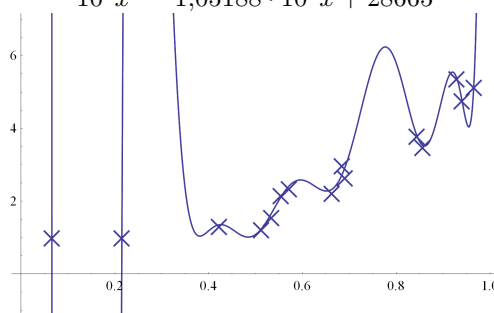
Túlilleszkedés: $p = 11$

$$9,81027 \cdot 10^7 x^{11} - 6,54761 \cdot 10^8 x^{10} + 1,94347 \cdot 10^9 x^9 - 3,37777 \cdot 10^9 x^8 + 3,80722 \cdot 10^9 x^7 - 2,91 \cdot 10^9 x^6 + 1,53045 \cdot 10^9 x^5 - 5,49469 \cdot 10^8 x^4 + 1,30416 \cdot 10^8 x^3 - 1,91189 \cdot 10^7 x^2 + 1,50501 \cdot 10^6 x - 44723,9$$

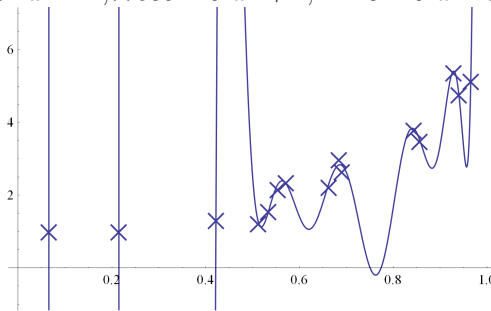
Túlilleszkedés: $p = 12$

$$1,97286 \cdot 10^8 x^{12} - 1,37728 \cdot 10^9 x^{11} + 4,31319 \cdot 10^9 x^{10} - 7,99714 \cdot 10^9 x^9 + 9,75531 \cdot 10^9 x^8 - 8,22533 \cdot 10^9 x^7 + 4,8983 \cdot 10^9 x^6 - 2,06632 \cdot 10^9 x^5 + 6,08915 \cdot 10^8 x^4 - 1,211 \cdot 10^8 x^3 + 1,51977 \cdot 10^7 x^2 - 1,05188 \cdot 10^6 x + 28665$$

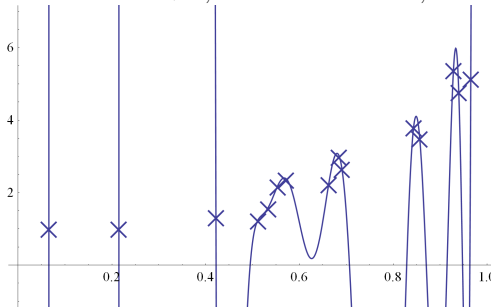
Túlilleszkedés: $p = 13$

$$1,33188 \cdot 10^{10}x^{13} - 1,09101 \cdot 10^{11}x^{12} + 4,06208 \cdot 10^{11}x^{11} - 9,08859 \cdot 10^{11}x^{10} + 1,36095 \cdot 10^{12}x^9 - 1,43708 \cdot 10^{12}x^8 + 1,0978 \cdot 10^{12}x^7 - 6,12006 \cdot 10^{11}x^6 + 2,4775 \cdot 10^{11}x^5 - 7,14241 \cdot 10^{10}x^4 + 1,41049 \cdot 10^{10}x^3 - 1,77685 \cdot 10^9x^2 + 1,24223 \cdot 10^8x - 3,41822 \cdot 10^6$$

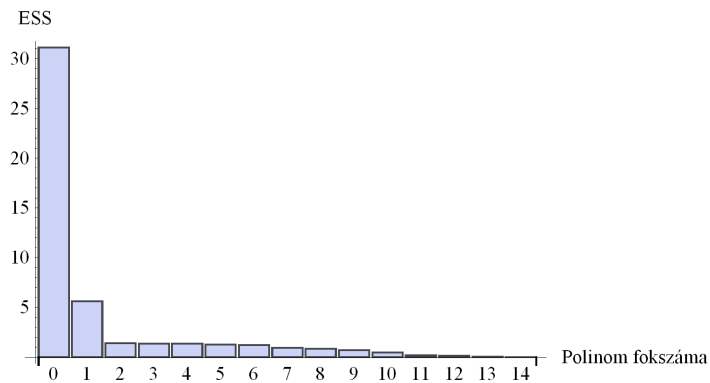

Túlilleszkedés: $p = 14$

$$2,23808 \cdot 10^{11}x^{14} - 1,95447 \cdot 10^{12}x^{13} + 7,81606 \cdot 10^{12}x^{12} - 1,89512 \cdot 10^{13}x^{11} + 3,10833 \cdot 10^{13}x^{10} - 3,64245 \cdot 10^{13}x^9 + 3,1386 \cdot 10^{13}x^8 - 2,01508 \cdot 10^{13}x^7 + 9,65479 \cdot 10^{12}x^6 - 3,41996 \cdot 10^{12}x^5 + 8,76076 \cdot 10^{11}x^4 - 1,55904 \cdot 10^{11}x^3 + 1,79489 \cdot 10^{10}x^2 - 1,16536 \cdot 10^9x + 3,04682 \cdot 10^7$$

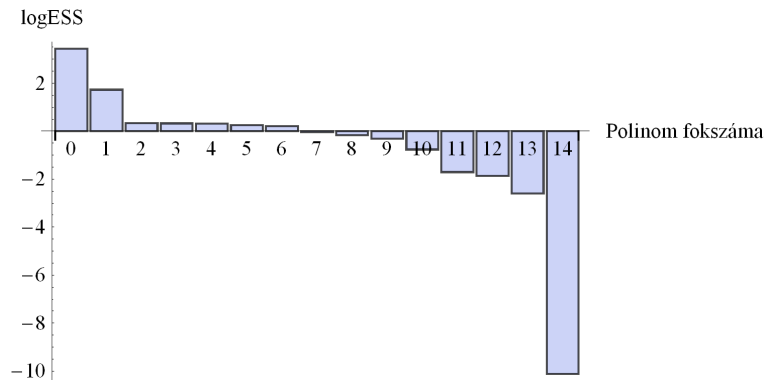

Hiba az egyes fokszámok mellett

Jobban láthatóan...

Itt a függőleges tengely logaritmikus beosztású, hogy a nagyon kis számok tartományában is látszódnának a változások.

A túlilleszkedés hatása

- Itt a tanítás mértékét a polinom fokszáma jelzi
- A példa tökéletesen mutatja, hogy mi a túlilleszkedés tartalma:
  - A mintaadatokat ugyan egyre jobban megtanuljuk. . .
  - . . . de közben a mintán kívüli világról egyre kevesebbet tudunk mondani (holott minket ez érdekelne igazából!)
- A túltanulás igazi problematikáját az adja, hogy ez utóbbi *elkerülhetetlenül* bekövetkezik, ha a tanítást túl sokáig folytatjuk (az ellentmondás a két szempont között, ugyebár)

Túlilleszkedés túl sok magyarázó változó miatt

- A magyarázó változók száma tipikus példája a tanítás fokának
- Túl kis mértékű tanítás (túl kevés magyarázó változó) esetén az alulilleszkedés miatt lesz rossz a modellünk. . .
- . . . túl nagy mértékű tanítás (túl sok magyarázó változó) esetén a túlilleszkedés, az általánosítóképesség leromlása miatt
- Szemléletes megjelenés: a bevont magyarázó változók száma csökkenti a tesztek szabadsági fokainak számát (erre ugyanis sokszor jön elő valamilyen $n - (k + 1)$ jellegű kifejezés), így az erejüket; „leköti a szabadsági fokokat”
- Az R^2 ezt nem jellemzi, csak a mintához való illeszkedést
- Valahogy „javítani” kell; ezzel fogunk most foglalkozni

Megoldási lehetőségek I.

- Magyarázó változók számának csökkentése *csak* a bennük lévő információk alapján, tehát *nem* is nézve az eredményváltozót („blinded to the outcome”)
  - A legtisztább megoldás
  - Két alapvető kivitelezési lehetőség: szakmai szempontok szerinti szűrés, vagy statisztikai alapú redundanciavizsgálat a magyarázó változók körében és redundánsak elhagyása vagy összevonása
  - Ebben segíthetnek az arra vonatkozó irányelvek, hogy adott mintanagyság mellett mennyi prediktor modellezhető
- Minden magyarázó változó felhasználása, de a regresszió regularizálása (penalizálás)
- Egyéb korszerű megoldások (pl. bayes-i modellátlagolás, BMA)

Megoldási lehetőségek II.

- Statisztikai alapú szűrés
  - Ezzel fogunk most részletesen foglalkozni
  - De vigyázat, ész nélkül nem használható, mert az *maga* is túlilleszkedéshez vezethet!
  - Ész nélkül: össze-vissza mindenféle lehetőséget megvizsgálva, hogy melyik jobb; ehelyett vezessenek minket amennyire lehet szakmai megfontolások, a próbálkozások lehetőleg legyenek pre-specifikáltak (ne az adatok sugallják őket), és ha kétség van, inkább közöljünk többféle modellt

2. Modellszelekció

2.1. A modellszelekció tartalma

A modellszelekció fogalma

- Modellszelekció alatt az optimális magyarázó változó-kör meghatározását értjük
- Ennek megfelelően foglalkozik változó bevonásának/elhagyásának hatásával...
- ...de nem „mikroszkopikusan” (mi történik a többi változó becsült paramétereivel stb.), hanem „makroszkopikusan” (mi történik a modell jóságával)
- Az előbbi inkább a modellspecifikáció kérdése, később fogunk vele foglalkozni
- Továbbá: a modellspecifikációhoz szoktuk sorolni az adott magyarázó változó-kör melletti függvényforma kialakítást (de nincs egyértelmű határ a kettő között)

A modellszelekció problematikájának megoldása

- Az biztos, hogy a mintához való illeszkedés az R^2 -tel jellemezhető
- Innentől két lépésben lehet továbbhaladni a modellszelekcióval:
  1. Két modell között úgy döntünk, hogy megnézzük, hogy lényeges-e köztük az R^2 -beli különbség... és csak akkor választjuk a bővebbet, ha nem csak nagyobb (ez biztos), de *lényegesen* nagyobb az R^2 -e (más szóval: egy modelltől mindazon változókat elhagyjuk, melyek nem csökkentik *lényegesen* az R^2 -et, még ha számszerűen csökkentik is)
  2. Definiálunk olyan mutatót az R^2 helyett, mely az R^2 -hez hasonlóan figyelembe veszi a mintához való illeszkedést, de – azzal szemben – az ehhez szükséges magyarázó változók számát *is*
- Most e két kérdést fogjuk közelebbről is megvizsgálni

Itt (és mindenhol máshol is) a „lényeges”-et a „statisztikailag szignifikáns” szinonimájaként használjuk, tehát természetesen úgy értjük, hogy mintavételi értelemben lényeges, azaz olyan mértékű, ami nem egyeztethető össze a mintavételi ingadozással: adott szignifikanciaszinten nem hihető, hogy a változás pusztán a mintavételi ingadozásnak tudható be, ezzel szemben feltehető, hogy tényleges sokasági különbség van a háttérben.

2.2. Modellszelekciós tesztek

A modellszűkítésről

- Már láttuk, hogy miért akarhatunk modellt szűkíteni (változót elhagyni a modelltől), még ha ezzel rontunk is az R^2 -en (és még látni fogunk más okot is)
- Melyik változót lehet érdemes ezek miatt elhagyni? → *mérlegelés* a fentiekben javulás és az R^2 romlása között
- Sok vagy kevés a romlás? – a szó statisztikai értelmében lényeges-e!
- Azaz túlmutat-e a mintavételi ingadozáson: ehhez teszt kell

2.2.1. A Wald-teszt

Változók elhagyására vonatkozó Wald-teszt

- Általánosítunk: nem csak egy változó elhagyására mutatjuk meg a tesztet (persze speciálisan arra is, vagy akár az összes változó elhagyására is jó! – ezeket lásd később)
- Két modell között döntünk, egy bővebb (U – unrestricted) és egy szűkebb (R – restricted) között

$$U : Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \dots + \beta_{q-1} X_{q-1} + \beta_q X_q + \beta_{q+1} X_{q+1} + \dots + \beta_{q+m} X_{q+m} + \varepsilon_U$$
$$R : Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \dots + \beta_{q-1} X_{q-1} + \beta_q X_q + \varepsilon_R$$

- Nested (beágyazott) modellszelekció: a szűkebb modell minden változója benne van a bővebb modellben
- $H_0 : \beta_{q+1} = \beta_{q+2} = \dots = \beta_{q+m} = 0$, tehát megadott m darab változó *még összességében sem* bír lényeges magyarázó erővel – elhagyhatóak anélkül, hogy a modell lényegesen romlana (azt is jelenti, hogy a két R^2 között nincs lényeges különbség)

Változók elhagyására vonatkozó Wald-teszt

A próba:

$$\begin{aligned} F_{\text{emp}} &= \frac{(ESS_R - ESS_U)/m}{ESS_U/(n-q-m)} = \\ &= \frac{(R_U^2 - R_R^2)/m}{(1 - R_U^2)/(n-q-m)} \stackrel{H_0}{\sim} \mathcal{F}_{m, n-q-m}. \end{aligned}$$

Ebből a felírásból látszik jól, hogy ez a teszt úgy is felfogható, mint ami a többszörös determinációs együtthatók különbségét ítéli meg.

Speciális Wald-hipotézisek

- Vegyük észre, hogy ez az igen általános megközelítés a két, eddig látott tesztet is tartalmazza speciális esetként!
- Ha $m = 1$, akkor $F = t_j^2$: visszakaptuk a t -tesztet
  - Ám figyelem: a Wald-teszt *nem* ekvivalens a t -próba m -szeri elvégzésével (külön-külön az egyes változókra)!
- Ha $m = k$, akkor $F_{\text{Wald}} = F_{\text{ANOVA}}$: visszakaptuk a függetlenségvizsgálatot
- Logikusak, hiszen a nullhipotézisek is azonos alakúak lettek

Az első állításhoz hozzá kell még tenni, hogy az $(1, n - k)$ paraméterű F -eloszlás épp az $n - k$ szabadságfokú t -eloszlás négyzetével esik egybe.

2.2.2. A Lagrange Multiplikátor (LM)-teszt

Változók elhagyására vonatkozó LM-teszt

- Az LM (Lagrange Multiplikátor) próba hipotézispárja *teljesen* azonos alakú a Wald-F-teszttel:

$$\begin{aligned} U : Y &= \beta_0 + \beta_1 X_1 + \dots + \beta_{q-1} X_{q-1} + \beta_q X_q + \beta_{q+1} X_{q+1} + \dots + \beta_{q+m} X_{q+m} + \varepsilon_U \\ R : Y &= \beta_0 + \beta_1 X_1 + \dots + \beta_{q-1} X_{q-1} + \beta_q X_q + \varepsilon_R \end{aligned}$$

és $H_0 : \beta_{q+1} = \beta_{q+2} = \dots = \beta_{q+m} = 0$

- A különbség a modellezés filozófiájában van (ld. később), a teszt tulajdonságai, alkalmazhatósága is eltérő
- Alapötlet: becsüljük meg a szűkebb modellt, és számítsuk ki ez alapján a becsült reziduumokat. Ha fennáll H_0 , akkor ezek a reziduumok nem magyarázhatóak lényegesen sem a szűkebb modell változóival (OLS következménye), sem a vizsgált változókkal (H_0 következménye). Azaz: ha a becsült reziduumokat kiregresszáljuk az összes változóval, akkor sem tudjuk azt lényegesen magyarázni, *ha* fennáll a H_0 .

Az LM-próba próbafüggvénye

- Ezen intuitív indoklás után a próbafüggvény:

$$n \cdot R_{\varepsilon_R | X_1, X_2, \dots, X_{q+m}}^2 \stackrel{H_0}{\sim} \chi_m^2$$

- Itt $\hat{\varepsilon}_R$ jelölés arra utal, hogy a szűkebb (R) modellből kapott reziduumokról van szó

2.2.3. Kitérő: modellezési filozófiák

Az LM és a Wald-teszt eltérései

- Ha ugyanazt a hipotézist vizsgálják, mi a különbség köztük?
- A nyilvánvaló: teljesen más elven épülnek fel
- Ennek konkrétabb következményei:
  1. Nem feltétlenül ugyanakkor utasítanak el; sőt, ennél több is mondható: az LM-próba *mindig* az elfogadás felé „hajlik” (olyan értelemben, hogy ha ez elutasít, akkor a Wald is, viszont ha a Wald elfogad, akkor az LM is elfogad)
  2. A Wald kismintás próba, az LM-próba nagymintás (értsd: tulajdonságai csak aszimptotikus értelemben garantáltak), de azért a gyakorlatban már néhányszor 10 minta-elemre is elég jól szokott közelíteni
  3. Belátható, hogy a Wald-teszt csak a korlátozatlan, az LM-teszt csak a korlátozott modell becslését igényli; ez utóbbi egyszerűbb (gyakorlatban számít!)

A „kismintás” természetesen nem azt jelenti, hogy a teszt csak kis mintán működik, hanem épp ellenkezőleg: azt, hogy *minden* mintanagyság mellett működik (szemben a nagymintás teszttel, ami *csak* nagy mintán működik!). Talán szerencsésebb is ezért a „véges mintás” kifejezés, mely egyúttal a különbségtétel valódi okára is utal: a kismintás tesztek tulajdonságai „ $\forall n$ ”, míg a nagymintások „ $\lim_{n \rightarrow \infty}$ ” értelemben garantáltak.

Az LM és a Wald-teszt eltérései

- Van egy általánosabb különbség is: más modellezési filozófiához illeszkednek
- A Wald-teszt inkább az „általánostól az egyszerűig” filozófiának (Hendry/LSE) felel meg (a korlátozatlan modelltől indul, és kérdezi, hogy lépünk-e a csökkentés irányába)
- Az LM-próba inkább az „egyszerűtől az általánosig” filozófiának felel meg (a korlátozott modelltől indul, és kérdezi, hogy lépünk-e a bővítés irányába)
- ... hát ez a különbség – hiába ugyanaz *formailag* a hipotézispár!

Nem igazán lehet válaszolni arra a kérdésre, hogy melyik a „jobb” modellezési filozófia: nagyon sok, részben egymásnak ellentmondó, elméleti és gyakorlati szempont merül fel a választásnál. Ezzel a kérdéssel könyvtárnyi irodalom foglalkozik.

Az LM és a Wald-teszt eltérései

- Már most megjegyezzük, hogy az „újonnan felvett” változó nem szükségszerű, hogy még nem szereplő változó legyen: lehet egy már bent levő változó valamilyen új, nemlineáris függvényformája (pl. négyzete), vagy változók interakciója (ld. később)
- E célra általában LM-tesztet használnak, emiatt igaz az, hogy az LM-elvű tesztek kicsit általánosabban is használják az ökonometriában, más hipotézisek tesztelésére is
- ... tehát: ez modellspecifikációs tesztként is felhasználható!

2.3. Modellszelekcíós mutatók, kritériumok

Az R^2 „megjavítása”

- Ahogy láttuk az R^2 önmagában nem minősít egy modellt, mert csak a hibát minimalizálja, a túl sok változó káros hatásával egyáltalán nem foglalkozik („egyoldalú” mérlegelés)
- Nem lehetne ezt valahogy kijavítani? → olyan mutatót konstruálni, ami mindkét szempontra tekintettel van
- Ötlet: induljunk ki az R^2 -ből, de büntessük a magyarázó változók számának növelését
- Bár máshonnan származik, de épp ennek a logikának felel meg (gondoljuk végig!) a *korrigált* R^2 :

$$\bar{R}^2 = 1 - \left(1 - R^2\right) \frac{n - 1}{n - k - 1}$$

- Ez már alkalmas különböző számú magyarázó változót tartalmazó modellek összehasonlítására

A korrigált R^2 klasszikus bevezetése szerint $1 - \bar{R}^2$ megegyezik a (sokasági) hibateg és az eredményváltozó becült varianciáinak a hányadosával. A „sima” R^2 -et ugyanis úgy definiáltuk mint $R^2 = \frac{RSS}{TSS} = 1 - \frac{ESS}{TSS}$, ami helyett azt is írhattuk volna, hogy $R^2 = 1 - \frac{ESS/n}{TSS/n}$, ez utóbbiból még jobban látszik, hogy két szórásnégyzet hányadosától függ. A probléma, hogy belátható módon sem az ESS/n , sem a TSS/n nem torzítatlan becslője a megfelelő szórásnégyzetnek (ez utóbbi klasszikus induktív statisztikai felismerés) – az $ESS/(n - k - 1)$ és a $TSS/(n - 1)$ viszont az. Ezeket behelyettesítve az előbbi képletbe nyerjük a $\bar{R}^2$ -et.

Ilyen szempontból – és ez is egy nagyon fontos megállapítás önmagában is! – a korrigált R^2 azért is érdekes, mert a szokásos R^2 következtető statisztikai értelemben torzított (gondoljuk végig, hogy nem is lehet más, hiszen 0 és 1 között van mindig – mi van, ha a valódi R^2 0?), a korrigált R^2 épp ezen a torzításon javít! (Sajnos nem oldja meg teljesen: igaz, hogy a nevezőre és a számlálóra is torzítatlan becslést használ, de egy hányados nem biztos, hogy torzítatlan attól, mert a nevezője és a számlálója is torzítatlan.)

Az $\bar{R}^2$ főbb tulajdonságai

- $\bar{R}^2 \leq R^2$
- Ebből következően 1-nél nem lehet több...
- ...de 0-nál lehet kisebb (ha sok magyarázó változóval is csak gyenge magyarázást (kis R^2 -et) tud elérni)
- Ez már csökkenhet is új változó bevonásával (belátható, hogy ez a változó t -hányadosától függ)
- Ilyen módon már nem beágyazott modellek szelekciójára is használható...
- ... de vigyázat: csak akkor, ha az eredményváltozó azért ugyanaz (különben a megmagyarázandó variancia is más lenne)

Automatikus modellszelekció

- Megadjuk a változók egy maximális halmazát (l darab potenciálisan szóba jövő magyarázó változó), és „a gép” kiválasztja, hogy melyik részhalmaza az optimális: melyeket érdemes egy modellbe bevinni, hogy az a legjobb legyen
- Jóság valamilyen célfüggvény szerint (ami ugye *nem* R^2 , hogy a dolognak értelme is legyen, hanem pl. $\bar{R}^2$)
- Léteznek heurisztikus stratégiák (mind mohó algoritmus), hogy ne kelljen a 2^l kombinációt tesztelni (forward, backward, stepwise szelekció)
- Az automatikus modellszelekció használata azonban szinte *minden esetben és határozottan ellenjavallt*, az alkalmazásával nyert modelleknek torzítottak lesznek a regressziós koefficiensei, torzítottak lesznek a becült standard hibái, ebből adódóan torzítottak lesznek a konfidenciaintervallumai, a szokásos p -értékek falsak lesznek, a rájuk alapozott tesztek invalidak, a t és F statisztikáknak nem t illetve F eloszlásuk lesz, torzított lesz a modell R^2 -e stb.

Információs kritériumok

- Vannak további mutatók is, melyek egyszerre büntetik a magyarázó változók nagy számát és a nagy hibát, a kettő között egyensúlyt keresve, pl.
  - Akaike (AIC): $AIC = \frac{ESS}{n} e^{\frac{2k}{n}}$
  - Schwarz (SBC): $BIC = \frac{ESS}{n} n^{\frac{k}{n}}$
  - Hannan-Quinn (HQC): $HQC = \frac{ESS}{n} (\ln n)^{\frac{2k}{n}}$
- Teljesen más elven (információelméleti alapon) épülnek fel mint az $\bar{R}^2$
- Hiba jellegű mutatók, ezért őket *minimalizálni* akarjuk és nem maximalizálni!
- Sok van belőlük, döntsük el előre, hogy melyiket használjuk a modellszelekcióra!
- Ezekkel nem csak beágyazott modellek hasonlíthatóak össze (de azért jobbak a tulajdonságaik ilyenkor)

Modellszelekciós stratégiák

- Itt már látszik, hogy miért mondtuk az elején, hogy az ökonometriai munka iteratív
- Diagnosztizáljuk a modellt, és – ha ilyen baj van vele – szűkítjük vagy bővítjük, majd újra diagnosztizáljuk, majd...
- De vigyázat: újra fontos felhívni a figyelmet, hogy ha rengeteg ilyen iterációra kerül sor az értelemszerűen *maga is* túlilleszkedéshez vezethet (túlságosan rászabjuk a konkrét mintára a modellt)!

3. Multikollinearitás

A magyarázó változók körében rejlő egyéb probléma-lehetőségek

- Van egy másik oka is annak, hogy túl sok magyarázó változó használata miért lehet probléma: az, hogy a magyarázó változók a tipikus gyakorlati esetekben egymást is magyarázzák, vannak közöttük lineáris kapcsolatok
- Ezt a következő egyszerű példán mutatjuk be:

$$Y = \beta_0 + \beta_B \text{Ber} + \beta_F \text{Fo} + u,$$

- Tegyük most fel (nyilván nem igaz ilyen erősen, de nem teljesen elrugaszkodott), hogy a Bér-hez képest a Fő hozzáadása már felesleges, mégpedig azért mert „nem hordoz további információt” (ugyanazt írja le más szemszögből), mi mégis bevonjuk a modellünkbe

Multikollinearitás

- Mi történik ilyenkor? → a magyarázó változók egymást is magyarázni fogják
- Egyre rosszabb a becslhetőség
- Vigyázat: *együtt* becslhetőek, csak külön-külön nem – a probléma épp az, hogy csak nagyon bizonytalanul lesznek elkülöníthetőek a hatások!
- Ez a *multikollinearitás*: az a jelenség, hogy a magyarázó változók lineáris kapcsolatban vannak egymással
- Bár nem tökéletesen precíz, de ezt a gyakorlatban azzal jellemezzük, hogy mennyire magyarázzák egymást
- Ennek megfelelő mérőszám az ún. *tolerancia*:

$$\text{Tol}(\text{Ber}) = 1 - R_{\text{Ber}|\text{Fo}}^2$$

Multikollinearitás leírása

- Általában: a vizsgálat magyarázó változót mennyire magyarázza a többi magyarázó változó, tehát

$$\text{Tol}(j) = 1 - R_j^2 = 1 - R_{\mathbf{X}_j|\mathbf{X}_1, \mathbf{X}_2, \dots, \mathbf{X}_{j-1}, \mathbf{X}_{j+1}, \dots, \mathbf{X}_k}$$

- Minél nagyobb R_j^2 , annál kisebb a tolerancia → intuitíve: annál kevesebb többletinformációt hoz be ez a változó a modellbe a többi magyarázó változó mellett

Multikollinearitás hatása

- Írjuk most fel egy már bent levő változó koefficiensének mintavételi varianciáját:

$$\mathbb{D}^2(\hat{\beta}_j) = \frac{ESS/(n-k-1)}{(n-1)\mathbb{D}^2(X_j)} \cdot \frac{1}{\text{Tol}(j)} = \frac{\widehat{\sigma}^2}{(n-1)\mathbb{D}^2(X_j)} \cdot \frac{1}{\text{Tol}(j)}$$

- Látszik, hogy egy magyarázó változó koefficiensének a mintavételi varianciája c. p. $n\hat{o}$, ahogy a tolerancia romlik (csökken); elvi minimum erre a varianciára a tolerancia = 1-nél
- Itt a c.p.-t úgy képzeljük el, mintha tudnánk *csak* a multikollinearitást változtatni
- De figyelme: a multikollinearitás, bármilyen közel is van 1-hez az R_j^2 , *nem* megsértése a standard modellfeltevéseknek (hacsak nem egzakt)

A multikollinearitás mérése

- Bevezetjük a variancia infláló tényezőt (VIF):

$$\text{VIF}(j) = \frac{1}{\text{Tol}(j)}$$

- $\text{VIF}(j) = 1$ jelentése: a fenti variancia az elvi minimum (tehát: a magyarázó változót egyáltalán nem magyarázza a többi magyarázó változó); $\text{VIF}(j) = 2$: a mintavételi variancia megduplázódott *pusztán a multikollinearitás miatt* (tehát amiatt, hogy a magyarázó változók egymást is magyarázzák) *ahhoz képest* mintha nem lenne multikollinearitás stb.
- A használatával kapcsolatban vannak bizonyos fenntartások!